

7. Добровольский Д. О. Корпус параллельных текстов: архитектура и возможности использования / Д. О. Добровольский, А. А. Кретов, С. А. Шаров // Национальный корпус русского языка: 2003–2005. Результаты и перспективы. – М. : Индрик, 2005. – С. 263–296.
8. Михайлов М. Н. Параллельные корпуса художественных текстов: принципы составления и возможности применения в лингвистических и переводоведческих исследованиях / М. Н. Михайлов. – Тампере : Тампер. ун-т, 2003. – 348 с.
9. Потемкин С. Б. Проблемы разработки параллельного корпуса переводов русской классики / С. Б. Потемкин // Вестн. Воен. ун-та. – Вып. 2. – 2012. – С. 138–145.
10. Соснина Е. П. Параллельные корпуса в обучении языку и переводу [Электронный ресурс] / Е. П. Соснина. – Режим доступа : http://ling.ulstu.ru/linguistics/resources/literature/articles/corpus_education_translation/
11. Granger S. Comparable and translation corpora in cross-linguistic research. Design, analysis and applications / S. Granger // Journal of Shanghai Jiaotong University. – 2010. – Vol. 2. – P. 14–21.
12. McEnery A. Parallel and comparable corpora: What are they up to? 2007 // Incorporating Corpora: Translation and the Linguist / A. McEnery, Z. Xiao ; G. James, G. Anderman (eds.). – Clevedon, UK : Multilingual Matters, (Translating Europe), 2007. – P. 131–145.
13. Teubert W. Units of Meaning, Parallel Corpora, and their Implications for Language Teaching / W. Teubert // Language and Computers, Applied Corpus Linguistics. A Multidimensional Perspective. – 2004. – P. 171–189.

Кульчицкий Игорь, Лихнякевич Игорь, Данчевская Юлия. Некоторые аспекты составления и использования параллельных корпусов. В статье авторы рассматривают основные аспекты построения и функционирования параллельного корпуса. Вместе с развитием компьютерных технологий возросли спрос, а также возможности совершенствования корпусных методик, в частности и относительно параллельных корпусов. Авторами осуществлен обзор отличий терминологического значения понятия «параллельный корпус» в западной науке. Кроме того определены основные требования к составлению корпуса, а также те трудности, которые могут возникнуть при этом у разработчиков. Авторами также проанализированы основные достижения и сферы применения данного типа корпуса для разных исследований в области контрастивной лингвистики, переводоведения, в частности и в лексикографии.

Ключевые слова: параллельный корпус, выравнивание, программное обеспечение, эквивалент перевода, контекст, словоформа, разметка, двуязычные словари.

Kulchytskyj Ihor, Likhniakievych Ihor, Danchevska Yuliya. Some Aspects of Parallel Corpora Creation and Use. In the article the authors discuss the main aspects of parallel corpora creation and functioning. Along with the development of computer technologies there is an increasing demand for as well as the ways for improving corpus methodologies, particularly those concerning parallel corpus. The authors have conducted the review of terminological issues of the notion «parallel corpus» in western scientific thought. Moreover the main requirements and specifications while creating a parallel corpus have been outlined as well as possible difficulties that may occur during its compilation. The authors have analyzed major achievements and practical application of such corpus type for various researches in the field of contrastive linguistics, translation studies, as well as in lexicography.

Key words: parallel corpus, alignment, translation equivalent, context, word form, tagging, bilingual dictionary.

Стаття надійшла до редколегії
04.03.2013 р.

УДК 811.111:81'374

Анастасія Шевчук

Лексикографічна репрезентація гіперонімо-гіпонімічних зв'язків (на матеріалі дефініцій зоонімів)

Статтю присвячено проблемі вираження гіперонімо-гіпонімічних зв'язків у дефініціях зоонімів, вибраних із трьох тлумачних словників сучасної англійської мови. Основним способом репрезентації цих зв'язків є родовидовий тип тлумачення через найближчий гіперонім із вказівкою на видові відмінності. Показано, що в лексикографічній практиці загальної схеми тлумачення лексем-зоонімів часто не дотримуються і тому вона потребує уніфікації.

Ключові слова: гіперонім, гіпонім, зоонім, дефініція, лексикографія.

©Шевчук А., 2013

Постановка наукової проблеми та її значення. Вивчення лексики як системи дає змогу описати зв'язки між словами найрізноманітнішого характеру. Одним із найпоширеніших є зв'язок роду та виду. Рід – це клас об'єктів (понять), до складу якого входять інші класи об'єктів (понять), тобто його види. Поняття роду ширше, ніж поняття виду. В лінгвістичній літературі слова, які позначають родові поняття, прийнято називати гіперонімами, а слова, які позначають видові поняття, – гіпонімами.

Гіперонімо-гіпонімічні зв'язки описано загалом у роботах Є. Л. Гінзбурга, Ю. М. Караулова, Г. Є. Крейдліна, Дж. Лайонза, Л. О. Новикова, Ю. С. Степанова, А. А. Уфимцевої, Д. М. Шмельова. Однак у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці немає досліджень, які висвітлювали б усі зв'язків відносин такого типу. Особливого значення встановлення гіперонімо-гіпонімічних зв'язків набуває в лексикографічній практиці, а саме під час тлумачення лексичного значення.

Актуальність дослідження лексикографічної репрезентації гіперонімо-гіпонімічних зв'язків пов'язана з прагненням сучасних лексикологів та лексикографів надати тлумачним словникам ще більшої системності, тобто уніфікувати структуру та зміст самих дефініцій.

Об'єкт нашого дослідження – особливості представлення гіперонімо-гіпонімічних зв'язків у дефініціях тлумачних словників сучасної англійської мови.

Предмет розвідки – словникові статті лексем-зоонімів.

Мета статті: проаналізувати дефініції назв тварин та виявити особливості представлення гіперонімо-гіпонімічних зв'язків у межах досліджуваної тематичної групи.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Гіпероніми та гіпоніми утворюють гіпонімічні ряди, у яких гіпоніми підпорядковуються гіперонімам. У гіпонімічний ряд уходить один гіперонім та щонайменше два гіпоніми, які не є дублетами або варіантами. Гіпоніми в гіпонімічному ряду рівноправні й називаються когіпонімами. Зі свого боку, гіпоніми також можуть виконувати функцію гіперонімів, формуючи нові гіпонімічні ряди нижчих рівнів [1, с. 142].

У тлумачних словниках об'єктивним показником гіперонімо-гіпонімічних зв'язків вважається родо-видовий тип визначення, який є оптимальним насамперед для конкретної іменної лексики. Це пояснюється прямою денотативною співвіднесеністю таких лінгвістичних одиниць з об'єктами реального світу, з їх загальнонауковими та номенклатурними класифікаціями. На перший погляд, гіперонімо-гіпонімічні зв'язки в подібних системах можуть видатися доволі прозорими, однак через брак номінацій для багатьох природних категорій правильний вибір родового поняття не є простим завданням.

Лексикографічне правило розкриття семантики слова з видовим значенням (гіпоніма) передбачає його тлумачення через відношення до найближчого слова з родовим значенням (гіпероніма). Але варто зазначити, що й досі питання про те, який гіперонім є ближчим, і сьогодні відкрите. С. Д. Шелов під ближчим родовим поняттям розуміє максимальне за змістом поняття, максимально насичене особливими ознаками всіх можливих особливих понять, які вміщає дефініція [3, с. 77].

Для вивчення гіперонімо-гіпонімічних зв'язків у тлумачних словниках сучасної англійської мови ми вибрали дефініції зоонімів трьох класів біологічної таксономії, а саме: ссавців, плазунів, земноводних.

Аналіз словникових статей лексем – назв тварин показав, що лексичне значення слова розкривається зазвичай за допомогою наведення гіпероніма та його конкретизаторів. Так, у словниках LDOCE та OALDCE переважна більшість зоонімів визначається як *animal* ('тварина') або *animal* + «конкретизатор». Наприклад, *porcupine* ('дикобраз') «*an animal with long, sharp parts growing all over its back and sides*» [LDOCE, p. 1271] – 'тварина, на спині та боках якої ростуть довгі та гострі голки'; *llama* ('лама') «*American animal with a thick woolly coat, used as a beast of burden*» [OALDCE, p. 497] – 'американська тварина з густим вовняним покривом, яку використовують для перевезення багажу'; *toad* ('жаба') «*a small animal that looks like a large frog and lives mostly on land*» [LDOCE, p. 1745] – 'маленька, схожа на велику жабу, тварина, яка водиться переважно на суші'; *jackal* ('шакал') «*wild dog-like animal*» [OALDCE, p. 453] – 'дика, схожа на собаку, тварина'.

Проілюструємо найуживаніші лексеми, які формують ієрархію гіперонімо-гіпонімічних зв'язків у досліджуваних нами тлумачних словниках.

Так, А. S. Hornby у своєму словнику використовує також такі родові елементи як *dog* ('собака'), *snake* ('змія'), *reptile* ('плазун'), *mammal* ('ссавець'), *rodent* ('гризун'), *monkey* ('мавпа'), *horse* ('кінь'),

cat ('кішка'), *antelope* ('антилопа'), *lizard* ('ящірка'), *pig* ('свиня'), *bear* ('ведмідь'), *goat* ('козел'), *whale* ('кит') та ін. Наведемо декілька прикладів дефініцій: *dalmation* ('далматин') «*large, short-haired dog, white with dark spots*» [OALDCE, p. 216] – 'велика короткошерста собака, з темними плямами'; *tamba* ('мамба') «*black or green poisonous African snake*» [OALDCE, p. 11] – 'отруйна африканська змія чорного або зеленого кольору'; *slow-worm* ('мідяниця') «*small, limbless non-poisonous reptile*» [OALDCE, p. 306] – 'маленький неотруйний плазун, у якого немає кінцівок'.

Так само функцію гіперонімів у дефініціях словника LDOCE також виконують такі лексеми: *dog* ('пес'), *snake* ('змія'), *cat* ('кішка'), *horse* ('кінь'), *deer* ('олень'), *reptile* ('плазун'), *lizard* ('ящірка'), *mouse* ('миша'), *goat* ('козел'), *cow* ('корова'), *pig* ('свиня'), *bat* ('кажан'), *monkey* ('мавпа'), *antelope* ('антилопа'), *bear* ('ведмідь') і деякі інші. Наприклад, *cougar* ('кугуар') «*a large brown wild cat from the mountains of Western North America and South America*» [LDOCE, p. 355] – 'велика коричнева дика кішка, яка водиться в горах на заході Північної Америки та Південної Америки'; *mustang* ('мустанг') «*a small wild horse in North America*» [LDOCE, p. 1086] – 'невеликий дикий північноамериканський кінь'; *fallow deer* ('лань європейська') – «*a small European deer which is yellowish brown with white spots*» [LDOCE, p. 567] – 'невеликий європейський олень жовтувато коричневого кольору з білими плямами'. Характерною ознакою таких тлумачень є відсутність назви вищої таксономічної групи.

Автори MWD для дефініціювання найчастіше використовують модель «гіперонім + біноміальна номенклатура або назва ряду, родини, роду, виду». Наприклад, *mammal* ('ссавець') для ссавців (*hedgehog* ('іжак') «*any of several nocturnal Old World insectivorous mammals that constitute the genus Erinaceus (esp. E. europaeus), have the hair on the upper part of the body mixed with prickles or spines, and are able to roll themselves up so as to present the spines outwardly in any direction*» [MWD, p. 1048] – 'один із декількох нічних комахоїдних ссавців Старого Світу, роду *Erinaceus* (особливо *E. europaeus*), які мають волосяний покрив на верхній частині тіла, змішаний із колючками або шипами, і здатні згортуватися таким чином, щоб направити колючки в різні сторони'), але дуже рідко *reptile* ('плазун') та *amphibian* ('земноводне') для плазунів та земноводних відповідно. Тлумачення останніх розкривається через лексеми-назви біологічних підрядів *snake* ('змія'), *lizard* ('ящірка'), *turtle* ('черепаха'), *toad* ('жаба') та деякі інші. Наприклад, *viper* ('гадюка') «*a common European venomous snake (Vipera berus) that attains a length of two feet, varies in color from red, brown, or grey with dark markings to black, occurs across Eurasia from England to Sakhalin, and that is rarely fatal to man*» [MWD, p. 2555] – 'звичайна європейська отруйна змія (*Vipera berus*) довжиною два фути, забарвлення якої варіюється від червоного, коричневого або сірого з темними плямами до чорного, трапляється на території всієї Європи від Англії до Сахаліну; її укуси рідко смертельні для людини' чи *bullfrog* ('жаба-віл') «*any of numerous large heavy-bodied deep voiced frogs chiefly of the genus Rana (esp. R. catesbeiana)*» [MWD, p. 294] – 'одна з багатьох великих важких дзвінкоголосих жаб переважно роду *Rana* (особливо *R. catesbeiana*)'.

Зазвичай гіпероніми та гіпоніми – прості найменування, але подекуди лексикографи поряд із загальними назвами використовують складну термінологічну лексику, що вимагає від користувача додаткових знань з біології.

Крім того, ми виділили найбільш частотні лексеми-гіпероніми у тлумаченнях зоонімів словника MWD: *dog* ('пес'), *snake* ('змія'), *cat* ('кішка'), *horse* ('кінь'), *deer* ('олень'), *lizard* ('ящірка'), *rodent* ('гризун'), *goat* ('козел'), *sheep* ('вівця'), *ape* ('людиноподібна мавпа'), *monkey* ('мавпа'), *antelope* ('антилопа'), *bear* ('ведмідь') та ін. Наприклад, *chinchilla* ('шиншила') «*a small rodent (Chinchilla laniger) the size of a large squirrel having very soft fur of a pearly gray color and native to the mountains of Peru and Chile but now extensively bred in captivity*» [MWD, p. 390] – 'невеликий гризун розміру великої білки з надзвичайно м'яким хутром темно-сріблястого кольору, природним ареалом поширення якого є гори Перу та Чилі, і яких нині масово розводять в неволі'.

Однією з особливостей ієрархічної організації гіперонімо-гіпонімічних зв'язків є відсутність загальної моделі тлумачення для одиниць лексико-тематичних груп.

Результати аналізу дефініцій зоонімів із тлумачних словників сучасної англійської мови показали, що родо-видовий спосіб тлумачення значень передбачає ряд труднощів. По-перше, значення гіпонімів, які визначені через загальне родовоє слово й містять спільну родову сему (гіперсему), часто мають декілька видових відмінностей, за кожною з яких можна побудувати окремі опозиційні пари. По-друге, слова з максимально широкими значеннями не можуть виступати як родовоє значення, оскільки вони містять мінімум диференційних ознак [2, с. 36].

Висновки. Уся зоонімічна лексика пронизана чіткими ієрархічними зв'язками, що вкотре підтверджує системний характер мови. Аналіз дефініцій лексико-тематичної групи «назви тварин» дає підстави говорити про неоднозначність лексикографічної інтерпретації значень зоонімів, деякі розбіжності в структурі та змісті словникових дефініцій. Це, у свою чергу, передбачає потребу уточнити та уніфікувати лексикографічні параметри відповідно до елементів ієрархічної структури.

Перспективи подальшого дослідження. Перспективним вважаємо розроблення основних принципів та стандартизованої схеми лексикографічної інтерпретації номінативних одиниць конкретної тематичної групи.

Джерела та література

1. Новиков Л. А. Семантика русского языка : [учеб. пособие для филол. спец. ун-тов] / Л. А. Новиков. – М. : Высш. шк., 1982. – 272 с.
2. Уфимцева А. А. Некоторые вопросы синонимии / А. А. Уфимцева // Лексическая синонимия. – М. : Наука, 1967. – С. 26–38.
3. Шелов С. Д. Родовидовые определения и родовидовая иерархия терминологических понятий (на материале определений лингвистических терминов) / С. Д. Шелов // Вопр. языкознания. – 1996. – № 6. – С. 72–83.

Лексикографічні джерела

1. LDOCE – The Longman Dictionary of Contemporary English. New ed. p. cm. – Pearson Education, 2005. – 1950 p.
2. MWD – The Webster's Third New International Dictionary of the English Language, Unabridged. A Merriam-Webster / I. Gove, Philip Babcock. –Massachusetts, Springfield : Merriam-Webster Inc., 1986. – 2662 p.
3. OALDCE – Hornby A. S. The Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / A. S. Hornby – Vol. 1, 2. – М. : Рус. яз., 1982.

Шевчук Анастасія. Лексикографическая репрезентация гиперонимо-гипонимических связей (на материале дефиниций зоонимов). Стаття посвящена проблеме отражения гиперонимо-гипонимических связей в дефинициях зоонимов, выбранных из трех толковых словарей современного английского языка. Основным способом репрезентации этих связей является родовидовой тип толкования через ближайший гипероним с указанием видовых отличий. В статье рассматриваются разные варианты модификации родо-видового способа интерпретации лексических значений зоонимов. Показано, что в лексикографической практике общая схема толкования лексем-названий животных часто не соблюдается, что, в свою очередь, предусматривает необходимость в унификации словарных дефиниций членов одной гипонимической группы.

Ключевые слова: гипероним, гипоним, зооним, дефиниция, лексикография.

Shevchuk Anastasiya. Lexicographic Representation Hypernym and Hyponym Relations (Based on Entries of Lexemes-Animal Names). The article deals with the expression of hypernym and hyponym relations in definitions of lexemes-animal names, selected from three dictionaries of contemporary English. The genus-species type of interpretation is used to represent this kind of relations. The paper considers the various modification options regarding definitions being under investigation. It is stated that very often in lexicographical practice the general interpretation scheme of lexemes animal names is violated. Consequently some unification concerning dictionary explanations of the elements of the definite hyponymic group is required.

Key words: hypernym, hyponym, animal name, definition, lexicography.

Стаття надійшла до редколегії
14.03.2013 р.